

9. Титаренко Т.М. Життєві кризи та копінг-стратегії особистості. Київ: Інститут психології ім. Г.С. Костюка НАПН України, 2011. 95 с.
10. Шинкаренко Ю. Роль копінг-стратегій у формуванні особистості майбутнього психолога, 2024. URL: <https://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/download/773/824/2122> (дата звернення 29.09.2025)
11. Syvohrakova Z. A. Vuvchennia kopinhu yak osobystisnoi adaptatsiinoi zdibnosti. Pedahohika i psykholohiia, 2007. № 22. S. 159–169
12. Heim, E. Coping und Adaptivitat: Gibt es geeignetes oder ungeeignetes Coping / E. Heim .Psychother., Psychosom., Med. Psychol, 1988. № 1. P. 8 –17.

*Дудар Катерина
Науковий керівник – доц. Сіткар Віктор*

ОБРАЗ БАТЬКА ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ УЯВЛЕНЬ ПРО МАЙБУТНЬОГО ЧОЛОВІКА У ДІВЧАТ СТАРШОГО ЮНАЦЬКОГО ВІКУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Актуальність теми дослідження. На сьогодні, у період воєнного буття, суттєвих змін в економічних, політичних та соціальних сферах, гостро постають проблеми функціонування сім'ї. Аналіз статистичних даних показує, що більше ніж половина шлюбів розпадається у перші роки подружнього життя. Статистика свідчить, що в першій половині 2023 року кількість шлюбів впала на 17% порівняно з 2022 роком, тоді як кількість розлучень зросла на третину. Як наголошував Ерік Еріксон, існує тісний взаємозв'язок між вибором партнера, розпадом сім'ї та соціальною патологією [9]. Цей момент дуже актуалізує дослідження психологічних аспектів процесу вибору шлюбного партнера та уявлень, що лежать в його основі. Для психологічної науки це створює необхідність отримання нових даних щодо особистості батька та його ціннісно-морального впливу на сімейні відносини майбутніх поколінь.

Переважає більшість робіт з вивчення феномену батьківства зосереджена у зарубіжних дослідженнях, де розглядаються такі питання, як: статус батька та виконання батьківської ролі в межах сім'ї (Behrendt, Canitz, Horst, Parke R.D. [11], Schoppe-Sullivan, S. J., Alpern, C. S., & Fagan, J. [12]. та ін.); задоволеність чоловіка батьківством (Fthenakis W.E., Scheffer D. та ін.); психологічні характеристики батька та зміни Я-концепції (Marks M., Schneider W., Yang J. та ін.).

В психологічних доробках знаходимо матеріал про чинники, що впливають на взаємовідносини батька і дитини, а саме на перший план виводяться індивідуальні чинники батька, матері та дитини; чинники стосунків матері і батька; впливи навколишнього середовища [10]. Серед українських дослідників заявленою нами проблемою займалися такі науковці як І. Кеска [1], О. Кочарян [2], В. Кравець [3] та ін.

Метою статті є аналіз, узагальнення та теоретичне обґрунтування впливу образу батька на формування преференцій (очікувань) щодо майбутнього чоловіка у дівчат старшого юнацького віку. Для цього необхідно здійснити аналіз, систематизацію та теоретично

обґрунтувати вплив образу батька (його присутності/відсутності, емоційної доступності, стилю взаємин) на формування уявлень дівчат (віком 17-19 років) про майбутнього чоловіка.

Основний виклад теоретичного базису впливу образу батька на формування уявлень про майбутнього чоловіка у дівчат старшого юнацького віку полягає у здійсненні аналізу наукових джерел з проблеми дослідження. Здійснений аналіз психолого-педагогічної літератури виявив, що образ батька є першою моделлю чоловіка в житті дівчини, формуючи як емоційний, так і когнітивний образ чоловічої фігури, на основі якого визначаються очікування від майбутнього партнера. Теоретично цей вплив пояснюється двома основними підходами: теорією прив'язаності (Боулбі) [7] та теорією життєвої історії (Елліс) [8]. Розглянемо конкретніше ці підходи.

Теорія прив'язаності (Bowlby, 1969). Якість взаємодії з батьком формує базові внутрішні робочі моделі – уявлення про себе, інших людей та стосунки, які закладаються на основі раннього досвіду з батьками. Надійний батьківський образ сприяє формуванню безпечної прихильності, що у дорослих романтичних стосунках проявляється через відкритість у вираженні почуттів, вміння підтримувати партнера у складних ситуаціях, довіру та емоційну підтримку. Наприклад, люди з надійною прихильністю частіше не бояться говорити про власні переживання, шукають компроміси та готові прийти на допомогу, коли у партнера виникають труднощі [7].

Теорія життєвої історії (Ellis et al., 2014): Нестабільне середовище чи відсутність батька сигналізують про дефіцит ресурсів і спонукають до стратегії вибору партнера з акцентом на швидку вигоду або високий статус.

На батька доньки покладено завдання допомогти їй здійснити перехід із захищеної домашньої сфери у зовнішній світ, сформувати впевненість у собі та адекватний рівень самооцінки (Крайлюк, 2018) [4]. Відсутність або емоційна недоступність батьківської фігури призводять до емоційних проблем та утруднень у формуванні жіночої ідентичності [4].

Спираючись на вищезазначене, доцільно проаналізувати вплив батьківської присутності та якості взаємин, а саме: ролі емоційної доступності та компенсаторні стратегії.

Щодо ролі емоційної доступності виявлено, що у прояві позитивних батьківських почуттів (любові, захисту, вимогливості) найвищу оцінку зазвичай отримують матері, тоді як батько часто грає другорядну роль (Крайлюк, 2018) [4]. Однак для повноцінного розвитку дитини необхідна присутність обох батьків та стійкі взаємини, відмінні від дитячо-материнських.

Дослідження (Armsden & Greenberg, 1987) [5]. показали, що присутній і емоційно доступний батько забезпечує емоційну підтримку та модель здорових взаємин, тоді як його відсутність або емоційна недоступність створює невизначеність та компенсаторні очікування щодо чоловіка. Позитивний образ батька формує у дівчат пріоритет на такі риси партнера, як довіра, емоційна підтримка та відповідальність [5].

Стосовно компенсаторної стратегії зауважимо, що зазвичай, відсутність батька або низька якість стосунків із ним пов'язані з дезадаптивними установками. Дівчата з такими стосунками менше схильні обирати маскулітних партнерів і більше орієнтуються на їхній статус, зовнішність і домінування (Boothroyd & Perrett, 2008; Schorpe-Sullivan et al., 2015) [6].

Узагальнюючи теоретичний аналіз, зазначимо, що дослідження взаємодії батька з донькою досить різноманітні, і для цього є різні підстави (кількість часу, якість спілкування батька з донькою, оцінка поведінки батька, співвідношення з моделями маскулітності) і різні терміни (типи взаємодії, моделі поведінки, батьківська позиція). Тому, спираючись на зазначене вище, можна припустити наявність трьох основних типів батьківської позиції – «традиційний батько», «відповідальний» («новий») і «відсутній». Попри обмеження, пов'язані з типологіями, всі основні характеристики поведінки батька вкладаються в окреслені типи на підставі більшого чи меншого домінування, включеності та рівності в сім'ї [1].

Здійснений нами теоретичний аналіз проблеми дослідження дає змогу зробити такі висновки:

Образ батька є критичним предиктором, тобто чинником формування партнерських преференцій (переваг) у дівчат старшого юнацького віку.

Позитивний образ батька (висока емоційна доступність, прийняття) сприяє формуванню очікувань партнера, орієнтованого на внутрішні якості, емоційну підтримку та довіру.

Відсутність або емоційна недоступність батька стимулює компенсаторні стратегії, які проявляються у підвищеній увазі до зовнішніх ознак, статусу та матеріального забезпечення партнера.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у тому, щоб провести емпіричне дослідження із використанням опитувальників типу Parental Bonding Instrument (PBI) або шкали емоційної доступності, щоб експериментально підтвердити або заперечити теоретичні положення щодо зв'язку між образом батька та вибором партнера.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кеска І. М. Психологічний феномен батька та його вплив на систему сімейних відносин. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/28055> (дата звернення: 05.11.2025).
2. Кочарян О. С., Глущенко Л. В. Зв'язок образу батька з образом шлюбного партнера. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Психологія». Харків. 2019. Вип. №41. С. 160-165.
3. Кравець В. П. Підготовка учнівської молоді до сімейного життя в Україні XXI століття: стан, тенденції, шляхи вдосконалення: монографія. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2020. 584 с.
4. Крайлюк А. І. Вибір шлюбного партнера: теоретичні аспекти. Теоретичні і прикладні проблеми соціології, психології, педагогіки. Зб. Наук. праць Східноукраїнського націон. ун-ту ім. В. Даля. 2015. № 3 (38) . С. 207 - 215.
5. Armsden, G. C., & Greenberg, M. T. (1987). The Inventory of Parent and Peer Attachment. *Journal of Youth and Adolescence*, 16(5), 427–454.
6. Boothroyd, L. G., & Perrett, D. I. (2008). Father absence and the perception of facial masculinity. *Evolutionary Psychology*, 6(4), 577–593.
7. Bowlby, J. (1969). *Attachment and Loss. Vol. 1: Attachment*. New York: Basic Books.

8. Ellis, B. J., Figueredo, A. J., Brumbach, B. H., & Schlomer, G. L. (2014). The role of father absence in the timing of pubertal development and early sexual debut. *Child Development Perspectives*, 8(1), 1–8.
9. Erikson E. H. Studies in the interpretation of play: clinical observation of play disruption in young children. *Genetic Psychology Monographs*. Vol. 22. 1940. P. 557-671
10. Martin A., Ryan R., Brooks-Gunn J. (2007). The joint influence of mother and father parenting on child cognitive outcomes at age 5. *Early Childhood Research Quarterly*. Vol. 22. 423–439 ; doi: 10.1016/j.ecresq.2007.07.001.
11. Parke, R. D. (2013). *Fatherhood*. New York: The Guilford Press.
12. Schoppe-Sullivan, S. J., Alpern, C. S., & Fagan, J. (2015). The role of father involvement in children's peer relationships. *Journal of Family Psychology*, 29(4), 527–537.

Казновецька Оксана

Науковий керівник – доц. Свідерська Галина

ВІЙНА ЯК ФАКТОР ТРАНСФОРМАЦІЇ Я-КОНЦЕПЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Вступ. Війна є одним із найпотужніших соціально-психологічних чинників, що впливають на структуру особистості. Для військовослужбовців участь у бойових діях стає граничним досвідом, який змінює не лише систему цінностей, але й базові уявлення про себе, інших та світ. В умовах війни в Україні (з 2022 року) ця тема набула особливої актуальності, адже тисячі військових переживають наслідки бойового стресу, втрат і необхідності повернення до мирного життя. Я-концепція як цілісне уявлення людини про власне «Я» зазнає глибокої трансформації - змінюються самооцінка, ідентичність, мотиваційна сфера, поведінкові установки [4, с. 25].

У психологічній науці значну увагу приділено вивченню психологічних змін особистості військовослужбовців під впливом екстремальних умов, бойового досвіду та переживання травматичних подій. О. М. Кокун визначив основні механізми адаптації до бойового стресу [4]; О. А. Блінов дослідив феномен бойової психічної травми [1]; З. Г. Кісарчук обґрунтувала механізми посттравматичного зростання [8]; В. Франкл у межах логотерапії показав, як пошук сенсу допомагає людині відновити духовну цілісність [9]; К. Роджерс підкреслив важливість безумовного прийняття як умови для відновлення автентичного «Я» [11]; С. А. Петреченко описала етапи соціально-психологічної адаптації ветеранів [7]; Л. М. Карамушка дослідила аспекти збереження психічного здоров'я військових [3]; В. В. Горбунова розкрила роль групової підтримки у реінтеграції [2]; В. Г. Панок наголошує на впливі соціального середовища як «дзеркала» для відновлення ідентичності [5]; А. Маслоу розглядав граничні переживання (екзистенційні кризи, жертвність, любов) як рушійні сили розвитку автентичного «Я» [10].

Узагальнюючи зазначені дослідження, можемо констатувати, що війна трансформує Я-концепцію військовослужбовців через поєднання процесів травматизації, адаптації та переосмислення цінностей. У центрі цих змін - боротьба між руйнуванням і відновленням, яка